

5/1 Fatıha Suresi

1. Hamd, şükürden daha kapsamlı bir kavramdır. Şükür, övgü ve yüceltme anlamını aynı anda içermektedir (Sealibî, *el-Cevahir*). Hamdin sadece Allah'a yapılması gerektiğini vurgulayan tahsis vurgusu, hamd ve tesbihin birlikte kullanılmasını ve dolayısıyla namazın tenzihini hatırlatmaktadır. (50/Kâf 39, 40; 20/Tâhâ 130; 15/Hicr 87; 39 Zümer 23). Hz. Peygamber bu ayetler gereği namaza başlarken Subhaneke duasını, her rekâtına da Fatıha'yı yerleştirmiştir. Çünkü Allah, kâinatın Rabbi ve tek hükümranıdır (7/A'raf 54; 87/A'lâ 1-5, 14-15). Dolayısıyla namaz vb. ibadetler sadece O'na ve O'nun rızası için, aracıya ihtiyaç hissettirmeyen bir tesbih ve hamd bilinciyle eda edilir. "Âlemler" kelimesi, "âlem" kelimesinin çoğuludur. Grup ve topluluk ismi olduğu için "âlem" kelimesinin lafzî tekili yoktur. Bununla bütün yaratılmışlar mı, canlılar mı, yoksa akıllı varlıklar mı kastedilmiştir, ihtilafıdır. Bu anlamların hepsini kapsayan kelimenin anlamı, bağlamında tespit edilmelidir. Bilmek anlamındaki "alime" veya işaret koyma anlamında "aleme" fiilinden türediği düşünülmekte ve buna göre anlamlandırılmaktadır. (Maverdî, *en-Nüket*, Sealibî, *el-Cevahir*). "Âlemlerin Rabbi", sahibi (rabbu'l-mal), yöneticisi (malik), terbiyecisi ve rızıklandırıcısı (mürebbi), demektir (Maverdî, *en-Nüket*; Sa'lebî, *el-Keşf*; Mevdudî, *Tefhim*).

2. O, sınırsız gücüne karşın son derece de merhametlidir. Merhamet en güzel O'na yakışır. Rahman ismi, Allah'ın hem sıfatı hem de özel ismidir. Rahmetinin kuşatıcılığını ifade eder. Rahim ise sıfat isimlerindedir; rahmetinin zatının ayrılmaz bir parçası olduğu anlamına gelebileceği gibi Allah'ın mahlûkuna rahmetle muamele etmesini ifade eden bir sıfat da olabilir (Sarmış, "Bazı Ayetlerin Çevirisi ve Yorumlanması Üzerine", *EskiYeni*, sayı 26, Bahar 2013, s. 201-239, sayı 28, Bahar 2014, s. 177-222). Çünkü bu sıfatın kaynağı Allah'tır, fakat Allah'ın zatına mahsus değildir. Sıfat isimleri en mükemmel şekilde kendi zatında toplarken, o vasıflardan birer parça da kullarına vermiştir. Bu nedenle Kur'an'ın insana önerdiği ahlâkî ilkeler, Allah'ın sıfatlarıyla aynı kökten kelimelerle ifade edilmektedir. Ancak bu sıfatlar Allah için mübalağalı olarak kullanılırken insan için sınırlı ve yalın anlamıyla kullanılır. Bu konuda 15. yüzyıl Osmanlı ulemasından Koca Nişancı Mustafa Bey, *Mevahibu'l-Hallak fi Meratibi'l-Ahlâk* adlı bir kitap kaleme almıştır (İst. Belediye Kütüphanesi, Osman Nuri Ergin Yazmaları, No. 20).

3. "Din günü" deyimi "Hesap günü" demektir. Çünkü 'din' kelimesi, borç ve hesap anlamına gelen 'deyn' kelimesiyle aynı anlama gelmektedir. Dolayısıyla hem hesaplı yaşamak anlamında dinin kavramsal manasını, hem de hesabın görülmesini (kıyameti) ifade etmektedir (Buharî, Tefsir 1). "Din gününün maliki" deyimi de kıyamet gününün sahibi, tek hâkimi ve hükümranı anlamına gelmektedir. Çünkü bir şeye sahip olmak tasarruf hakkını elinde bulunduraktır.

4. "Sırat-ı müstakim", doğru ve düzgün yol demektir. Hidayet ise yol göstermek, kılavuzluk yapmak, yola iletmek ve sapmasını önleyecek şekilde yolda daim kılmak anlamlarını içeren geniş kapsamlı bir kavramdır. Nasıl ki yolculuk, çıkışla varış arasında seyreden bir süreci ifade ediyorsa hidayet veya yol gösterme de yolcunun pozisyonuna göre farklılık arz edecektir. Yolu dışarıdan gören birine yol göstermek veya henüz görmemiş birine tarif etmekle yolu yarılamış birine kılavuzluk yapmak çok farklıdır.

Dolayısıyla Allah'ın doğru yola iletmesi ve hidayeti de o yoldan sapmasını ve uzaklaşmasını önleyerek hedefe ulaşmasını sağlamaktır (Taberî, *Camîu'l-Beyan*).

5. Bu ayet, bir önceki ayette dile getirilen "Sırat-ı Mustakim"i açıklamaktadır. Ancak, nimet verilen kimselerin, vahiy ya da peygamberlik verilenler, dolayısıyla yol gösterilenler olduğunu bilmek gerekir. Abdullah İbn Abbas'ın bu görüşte olduğuna şahid oluyoruz (Taberî, *Camîu'l-Beyan*; İbn Kesir, *Tefsir*). Bu manada doğruyu doğru, yanlış yanlış göstermek için Allah'ın kitap indirmesi ve peygamber göndermesi, kuluna en doğru yolu göstermesi ve en büyük rahmetidir. Yoldan sapanların çoğu, gittiği yolu doğru sanarak sapmış ve bu gerçeği bir türlü görememişlerdir. Dolayısıyla hidayet Allah'ın gösterdiği yolda daim olmak, yani imanın ve kitabın kavline göre peygamberî bir hayat yaşamak, dalalete o yoldan ayrılmak veya o yolu kaybetmek ve bir daha bulamamak anlamına gelmektedir. Çünkü doğru yol O'nun gösterdiği yoldur (68/Kalem 7).